

Ущатовська Ірина Василівна

Сумський державний університет

ЕТНОЗОРІЄНТОВАНІСТЬ ПРОКСЕМІКИ ТА ХРОНЕМІКИ ЯК НЕВЕРБАЛЬНИХ СИГНАЛІВ КРОС-КУЛЬТУРНОЇ КОМУНІКАЦІЇ

The paper deals with proxemics and chronemics as ethnically oriented non-verbal aspects of cross-cultural communication. Some specific features of these two means of non-verbal communication and their verbalization across cultures have been revealed. National and cultural peculiarities of perception of proxemics and chronemics as non-verbal cross-cultural codes have been studied.

Key words: *non-verbal communication, cross-cultural communication, proxemics, chronemics, contact culture, non-contact culture, monochromic culture, polychromic culture.*

Актуальність теми. Сучасні процеси глобалізації, міграції, розширення й поглиблення міжнародних контактів впливають на різні сфери економічного, суспільно-політичного, соціального та культурного життя. Стрімкий розвиток туризму, наукові, економічні та академічні зв'язки виносять спілкування на інший рівень. Світ вже не монокультурний, він стає мультикультурним. Це визначає необхідність звернення до проблем кроскультурної комунікації, необхідності дослідження особливостей комунікативної поведінки представників інших лінгвокультурних спільнот.

Мета – розкрити особливості кодування проксемики та хронеміки як невербальних складових міжкультурної комунікації.

Завдання дослідження – дослідити особливості проксемики та хронеміки в різних лінгвокультурних середовищах; визначити національно-культурну специфіку сприйняття цих невербальних кодів.

Комунікація завжди була важливою потребою суспільства та важливим чинником існування самого суспільства. Комунікація відбувається в різних сферах, існують різні підходи до її вивчення. Комунікація - це обмін значеннями або інформацією між індивідами (від джерела (адресанта) до одержувача (адресата)) засобами спільної системи символів або коду [5, с.

12]. Комунікація інтерактивна, отже важливим фактором її ефективності є взаємодія та порозуміння між адресантом та адресатом.

Спілкування може відбуватися як між людьми одного лінгвокультурного походження, так і між представниками різних культур та мов. Потрапляючи в інше лінгвокультурне середовище, людина опиняється в іншому світі цінностей і законів спілкування. Кожен учасник комунікативного процесу декодує повідомлення залежно від свого культурного походження та когнітивних очікувань. Комунікацію можна назвати кроскультурною, якщо існують культурні відмінності.

Термін «кроскультурна комунікація» вперше був впроваджений американським вченим-антропологом Едвардом Т. Холлом. Кроскультурна (міжкультурна, інтеркультурна) комунікація - це спілкування між людьми різних культур. Кроскультурна комунікація є символічним, пояснювальним, трансакційним, контекстуальним процесом, в ході якого представники різних культур створюють спільний смисл. Ф. С. Бацевич вважає, що кроскультурна комунікація – це процес спілкування (вербального і невербального) людей (груп людей), які належать до різних національних лінгвокультурних спільнот, послуговуються різними ідіоетнічними мовами, відчують лінгвокультурну «чужинність» свого партнера по спілкуванню, мають різну комунікативну компетенцію, яка може стати причиною комунікативних невдач або культурного шоку [1, с. 277].

Як будь-який інший тип комунікації, кроскультурна комунікація відбувається як вербально, так і невербально. Мовні (вербальні) компоненти спілкування є базовими, але не єдиними у процесі кроскультурної комунікації, оскільки не всі компоненти змісту вербалізуються. Більшість компонентів є невербальними. Людство накопичило великий запас невербальних (нелінгвістичних) засобів спілкування. Невербальні засоби спілкування – це елементи комунікативного коду, які мають немовну (але знакову) природу [1, с. 64], такі, як жести, міміка, постава, одяг, кольори, запахи, артефакти т.д.

Вчені (лінгвісти, психологи, соціологи) довели, що різноманітні невербальні сигнали передають від 60 до 80 відсотків інформації. Лінгвіст

Дебора Таннет вважає, що майже 90 відсотків людського спілкування є невербальним. Під час кроскультурної комунікації вербальні та невербальні сигнали поєднуються утворюючи складну комунікативну систему, за допомогою якої представники різних культур розуміють один одного. Більшість науковців визначають, що значна порція невербальної поведінки, така, як вираження емоцій, є вродженою і мало відрізняється в різних культурах. Але, як і сама мова, багато невербальних елементів є надбаними та різняться в залежності від культури.

В цій роботі ми дослідим такі невербальні засоби кроскультурної комунікації, як проксемика та хронеміка. На нашу думку, вони являють собою надбані імпліцитні паралингвістичні невербальні засоби кроскультурної комунікації.

Проксемика - це просторові відносини людей у процесі спілкування. Такий тип комунікації базується на безпосередньому впливі територій і відстаней на демонстрацію міжособових відносин та їх прояв у кроскультурному аспекті. Термін «проксемика» (лат. *proximus* – розташований близько) був введений Едвардом Т. Холлом. Саме він вперше у своїй роботі «Скритий вимір» (*"The hidden dimension"*) використав термін «проксемика» для визначення взаємопов'язаних спостережень та теорій людського використання простору як спеціалізованого удосконалення культури [3, с. 131]. Холл вважав, що простір говорить з нами так само голосно, як і слова. Як ми зазначали раніше, проксемика є імпліцитним засобом комунікації, яку більшість людей не здатні вербалізувати.

Виділяються дві окремі сфери проксемики, які можуть впливати на комунікативний процес: територіальний та інтерперсональний комунікативні простори. Територіальний належить до фізичного географічного простору, поза які інтерперсональний – це перцептивний або психологічний простір. Холл ділить культури на контактні та неконтактні [4, с. 149]. Контактні культури – це спільноти, в яких комуніканти знаходяться близько один до одного, тримають прямий візуальний контакт, частіше використовують тактильні елементи та досить голосно говорять. Неконтактним культурам притаманне зберігання особистого простору, тримання певної дистанції та

невтручання в особистий простір співрозмовника. Цей поділ доводить, що проксеміка є етнозорієнтованим елементом кроскультурної комунікації.

Як ми вже зазначали, проксеміку досить складно вербалізувати, оскільки вона є надбаним підсвідомим елементом культурної поведінки. Вербалізацію проксеміки можна знайти в усних або письмових інструкціях та регулятивних актах про просторові інтерпсональні відносини (якщо вони обов'язкові для певного середовища, або ситуації). Проте дистанція як об'єкт проксеміки може бути сильною метафорою, коли мова йдеться про людські відносини. Наприклад: близький друг (*closefriend*), досить віддалитися (*toappearquitedistant*).

Хронеміка ґрунтується на застосуванні та сприйнятті часових рамок комунікації. Едвард Т. Холл багато уваги приділяє хронеміці у своїй книзі «Німа мова» (*"The silent language"*). Хронеміка (грецька *khronos* - час) – це сприйняття часу індивідами або культурними групами та його використання у невербальному комунікативному процесі [2, с. 801]. Етнозорієнтованість хронеміки можна розглядати в двох аспектах: як час сприймається різними культурами та як невербальний код часу може вплинути на кроскультурний комунікативний процес. За сприйняттям часу культури діляться на монохронні та поліхронні [4, с. 149].

У монохронних культурних спільнотах різні види діяльності пов'язані з поняттям часу, який є конкретним, лінійним та універсальним, цінується пунктуальність, вчасне виконання завдань та дотримання певного розкладу, від інших учасників комунікативного процесу очікують такого ж самого ставлення. До монохронних культур відносяться США, Японія, країни Північно-Західної Європи, Україна також. Вербалізацію хронеміки в таких культурах можна спостерігати в багатьох ідіоматичних виразах: час – це гроші (*time is money*), час летить (*time flies*), час лікує (*time heals*), убивати час (*to kill time*) і так далі.

Поліхронні культури структурують діяльність не за часом, а за міжособовими відносинами та розглядають час як циклічний, гнучкий та відносний. Непунктуальність, запізнення та недотримання планів є нормою та не вважається образою або нетактовністю. До таких культур відносять

більшість країн Африки, країни Середньої Азії та Близького Сходу. Такі ідіоми, як: це африканський час (*it's Africantime*), повільно-повільно (*slowbyslow*), завтра, дай Бог (*букраїншалла (з арабської)*) підкреслюють неформальне ставлення до часу в поліхронних культурах. Існує багато прикладів невдач і провалів інтернаціональних бізнес перемовин та проектів через різницю в сприйнятті часу.

Отже, під час спілкування з представниками інших культур слід враховувати етнозорієнтованість хронеміки та проксеміки як важливих невербальних компонентів кроскультурної комунікації.

Список використаних джерел:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики. 2-ге видання, доповнене/Ф. С. Бацевич. – К.: ВЦ «Академія», 2009. – 376 с.
2. Berglund Jeff. The Sage Encyclopedia of Intercultural Competence. Time (Chronemics) // SAGE Publications, Inc. – 2015. – p. 801-803
3. Hall Edward T. The hidden dimension/Edward T. Hall. – New York: Anchor books, 1990. – 195 p.
4. Hall Edward T. The silent language. First edition/Edward T. Hall. – New York: Doubleday&Company Inc., Garden City, 1959. – 233 p.
5. Семенюк О. А. Основи теорії мовної комунікації/О. А. Семенюк, В. Ю. Паращук. - К.: ВЦ «Академія», 2010. – 238 с.

Ущаровска І. В. Етнозорієтованість проксеміки та хронеміки як невербальних кодів кроскультурної комунікації[Текст] / І. В. Ущаровска//Матеріали ІІ міжнародної науково-практичної конференції «Сучасні філологічні студії: теоретична та прикладна лінгвістика» - 2016. - С.53-57.